

Miian ja Janinan kandin teoriataustaa

Alkuopetuksen tehtävä

Alkuopetuksella tarkoitetaan 1. ja 2. vuosiluokan aikana tapahtuvaa opetusta. Lapsia rohkaistaan toimimaan uudessa ympäristössä ja ryhmässä yhdessä aikuisten kanssa. Koulun aloitusvaiheessa kartoitetaan lapsen mahdolliset tuen tarpeet. Yhteistyö esiopetuksen ja koulun henkilökunnan välillä on oleellista ja tärkeää, sillä opetuksessa otetaan huomioon jokaisen lapsen yksilöllinen tilanne, tarpeet ja oppimisvalmiudet. Vuosiluokilla 1–2 oppimiskokonaisuudet, mitä on käyty esiopetuksessa, muuttuvat oppiaineiksi. (OPH 2014, 98.) Alkuopetusvuosien aikana lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia edistetään kokonaisvaltaisesti ja luodaan hyviä edellytyksiä oppimiselle (Kyrönlampi, Mäkitalo & Uitto 2020, 9)

Alkuopetuksella on erityinen asema osana perusopetusta, mikä erottaa sen omaksi kokonaisuudekseen. Alkuopetuksen tehtävänä on valmistaa lapsi hankkimaan oppimisvalmiudet tulevalle koulupolulleen. Lapsi opettelee koululaisena olemista ja oppii yhdessä muiden kanssa. Alkuopetuksessa lapsi oppii erilaisia taitoja liittyen oppimiseen ja työskentelyyn. (Brotherus, Hytönen & Krokfors 2002, 164–167.) Nämä taidot luovat perustaa elinikäiselle ja tavoitteelliselle oppimiselle, siksi oppilasta ohjataan tunnistamaan omat tapansa oppia ja rohkaistaan käyttämään niitä (OPH 2014, 17).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan alkuopetuksen tärkeänä tehtävänä on vahvistaa oppilaiden myönteistä käsitystä itsestään oppijana ja koululaisena. Oppilaiden on tärkeää saada positiivista palautetta ja kokea onnistumista ja iloa uusien asioiden oppimisesta. Koulun tehtävänä on tarjota yhteisö, missä jokainen lapsi voi tuntea tulleen nähdyksi, kuulluksi ja arvostetuksi. Alkuopetuksen aikana oppilaan edistymistä seurataan tarkasti, jotta mahdolliset kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vaikeudet havaitaan ja niihin päästään puuttumaan ajoissa oikean tuen muodossa. Tällä tavoin pidetään huoli siitä, että oppilas edistyy opinnoissaan. Yhteistyössä kodin kanssa lasta tuetaan koulun aloituksessa ja koululaiseksi kasvamisessa. (OPH 2014, 98–99.)

Lapsi oppijana alkuopetuksessa

Vaikka jokainen lapsi on ainutlaatuinen yksilö, voidaan alkuopetusikäisten lasten piirteitä, oppimista ja ajattelutapoja kuvata yleisellä tasolla. Tyypillisesti koulunsa aloittaneet lapset ovat uteliaita ja innokkaita oppimaan uutta. Heillä on tiedonjanoa ja he osaavat iloita

edistymisestään ja nauttia oppimisestaan. Lapsilla on myös kyky tiedostaa omia ajatuksiaan. (Brotherus ym. 2002, 72–73.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (OPH 2014, 99) on kirjattu laaja-alaisen osaamisen tavoitteeksi ajattelu ja oppimaan oppiminen (L1). Tavoitteena on antaa tilaa lasten ihmettelylle, mielikuvitukselle, oivaltamiselle, kekseliäisyydelle sekä oppimisen ilolle. Oppilaiden omat kokemukset, kysymykset ja havainnot ovat työskentelyn perustana. (OPH 2014, 99.) Lapset aloitteellisina sekä aktiivisina oppijoina oppivat näiden toiminnallisten tapojen kautta ympäröivästä maailmasta ja itsestään. On hyvä muistaa, että jotkut lapset tarvitsevat enemmän aikuisen tukea ja rohkaisua kuin toiset. (Brotherus ym. 2002, 73.) Oppilaita kannustetaan etsimään tietoja, kysymään heitä askarruttavia asioita ja esittämään työn tuloksia muille (OPH 2014, 99).

Alkuopetusikäisten lasten opettamisessa on tärkeää osata niin opetettavat sisältöalueet kuin ymmärtää lasten tapaa ajatella ja käsitellä oppimaansa. Opettajat käyttävät jo hallitsemiaan menetelmiään ja tarvittaessa kehittävät niitä. Osa opetettavista sisällöistä kumpuaa lasten omista kokemusmaailmoista. (Brotherus ym. 2002, 122.) Tämä lapsilähtöinen pedagogiikka luo perustan lasten osallisuudelle ja toimii keskeisenä oppimisen, terveen kasvun ja hyvinvoinnin voimavaroina (Kumpulainen, Mikkola, Rajala, Hilppö & Lipponen 2014, 225). Lapsikeskeisten opetuskäytäntöjen hyödyt näyttäytyvät positiivisesti myös erilaisissa tutkimuksissa, joissa on tutkittu lasten akateemisten taitojen kehittymistä (Lerkkanen, Kiurua, Pakarinen, Poikkeus, Rasku – Puttonen, Siekkinen & Nurmi 2015). Opettajat, jotka käyttivät lapsikeskeistä lähestymistapaa opettaessaan, oli heidän oppilaillaan tutkimuksen mukaan korkeammat lukutaidot verrattuna opettajajohtoisten opettajien opettamiin lapsiin (Tang, Kikas, Pakarinen, Lerkkanen, Muotka & Nurmi 2017).

Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen alkuopetuksessa

Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen sekä opetus ovat alkuopetuksen suomen kielen ja kirjallisuuden opetuksen keskeisin sisältö. Hyvän luku- ja kirjoitustaidon hyvän perustan saavuttaminen on keskeinen tavoite jokaisen oppilaan kohdalla toisen luokan päättyessä. (OPH 2014, 104–106.) Suomalaisilla lapsilla on yleensä kouluun tultaessa hyvät kielelliset taidot ja monet ovat jo saavuttaneet peruslukutaidon. Siksi yksilöllinen ja kielellistä tietoisuutta tukeva opetus esi- ja alkuopetuksessa on tärkeää. (Lerkkanen 2017, 35.) Suomalainen kielijärjestelmä ja lukemaan opettamisen menetelmät ovat kuitenkin onneksi

siitä hyviä, että lähes kaikki lapset oppivat lukemisen strategian ja saavuttavat jonkin asteisen lukutaidon jo ensimmäisen kouluvuoden aikana. (Lerkkanen 2017, 6.) Luku- ja kirjoitustaito edellyttävät samoja kielellisiä ja kognitiivisia prosesseja, joten molempien kehityksen tukeminen ja vahvistaminen alkuopetuksessa on tärkeää. Suomen kielessä lukemisen ja kirjoittamisen välinen suhde on erityinen kielen selkeän rakenteen takia. (Lerkkanen 2017, 137)

Lukemaan oppiminen

Alkuopetuksessa tavoiteltavalla hyvällä peruslukutaidolla tarkoitetaan kahta asiaa ja pääprosessia. Ne ovat dekodaus eli niin sanotun teknisen lukutaidon hallinta sekä ymmärtävän lukemisen taidot. Molempien osaaminen vaikuttaa olennaisesti myös toiseen. (Koponen 2006, 41.) Lukutaidon katsotaan lisäksi sosiokonstruktivistisen näkökulman mukaan olevan osa sitä sosialisatioprosessia, jonka avulla lapsi myös oppii ymmärtämään ympäröivää maailmaansa ja luomaan erilaisia merkityksiä ja näkemyksiä.

Lukemaan opettamisen strategioita löytyy paljon, mutta niiden pääkategorioiksi voidaan karkeasti laskea synteettiset ja analyyttiset menetelmät (Koponen 2006, 45).

Synteettisissä menetelmissä lähtökohtana on edetä kielen pienimmistä rakenteista kohti suurempia osia ja osakokonaisuuksia. Tästä esimerkkinä voidaan pitää kirjain-äännevastaavuuden opettelua. (Koponen 2006, 45.) Se on yksi keskeisin peruselementti lukemaan opettamisessa suomessa, sillä tutkimusten mukaan suomen kielen säännönmukainen rakenne mahdollistaa lasten lukemaan oppimisen jopa kaksi kertaa nopeammin, kuin epäsäännöllisissä kielissä. (Lerkkanen 2017, 16.) Analyyttisissä menetelmissä puolestaan lähestytään lukemaan oppimisen prosessia kokonaisuuksista käsin kohti pienempiä yksiköitä. Lähtökohtana erilaiset merkitykselliset osat kieltä, kuten sana, lause ja teksti. (Koponen 2006, 46.) Näiden lisäksi monet suomalaiset opettajat hyödyntävät yhdistelevää sekamenetelmää. Sekamenetelmä eli johonkin tiettyyn menetelmään perustuva, mutta persoonallisemmaksi omien kokemusten kautta muotoutunut opetustyyli on suomalaisten opettajien eniten suosima lukemaan opettamisen menetelmä. (Lerkkanen 2017, 16.)

Suomessa lukemaa oppimisen perusyksikkönä voidaan ajatella olevan kirjain, joilla jokaisella on sitä vastaava äänne. Kirjaimet muodostavat tavuja ja tavut sanoja. Juuri teknisen lukutaidon taustalla on lapsen kirjaintuntemus, kielellinen tietoisuus ja äänteiden yhdistämisen taidot (Lerkkanen 2017, 10). Tässä korostuu myös kirjoittamisen opetteluun

merkitys yhtäaikaaisesti. Oppiminen ja opetus tapahtuvat molemmissa toisiaan tukien kirjainten tunnistamisen, lukemisen ja kirjoittamisen kautta kirjain- äänne- tasolta kohti tavu- ja sanatasoa. (Koponen 2006, 47.) Tavujen käyttö yhtenä perusyksikkönä perustuu siihen, että suomen kielessä ne toimivat puheen rytmyksen perustuksena. Tämän vuoksi sanojen erilaiset äänneyhdistelmät onkin luonnollisinta opettaa juuri tavujen avulla. Tavujen opettelemisen etuna on myös oikean lukusuunnan hahmottaminen ja yleisten suomen kielen kaksoiskonsonanttien selkeämpi hahmottaminen. (Lerkkanen 2017, 11.)